

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Kelemen István – Virágh Zsolt: Magyar Kastélylexikon. Győr-Moson-Sopron megye. Budapest, 2007.

103 Kelemen István – Virágh Zsolt: Magyar Kastélylexikon. Győr-Moson-Sopron megye. Budapest, 2007.

2007 decemberében jelent meg a Magyar Kastélylexikon-sorozat legújabb kötete, a sorozatszerző Virágh Zsolt Győr-Moson-Sopron megyei kastélyokat és kúriákat bemutató munkája.

A megye területén döntően főnemesi nagybirtokok szerveződtek, ennek következtében a többi megyéhez viszonyítva meglehetősen magas a kastélyok száma és aránya: a rezidenciák 23%-a kastély (másként kb. 10%). A megyebeli kúriák számát növelte, hogy a megye területén több köznemesi község helyezkedett el, ahol az ott birtokos köznemesi családok felépítették a maguk kúriáit. A megyében összesen 227 nemesi rezidenciát tart számon a szerző, amelyek közül 52 a kastély, 175 pedig a kúria. Ezekből az épületekből napjainkban 137 létezik, 90-et pedig – főleg 1945 után – lebontottak. Műemléki védelem alatt közülük 26 áll. A legtöbb nemesi kúria (11) egykor Bonyben volt, de sok bel- és külterületi épület állt Farádon, Rajkán, Répceszemerén, Szilsárkányban és Magyarakeresztúron is. A legtöbb kastéllyal és kúriával az Esterházyak hercegi és grófi ága rendelkezett (31), őket a Széchényiek követték (18), majd pedig a Habsburgok főhercegi ága és a gróf Nádasdy család (9-9). Rajtuk kívül meg kell még említeni mint megyebeli birtokos családot az Almásy, a Batthyány, a Cziráky, a Csáky, a Döry, a Draskovich, a Felsőbüki Nagy, a Festetics, a Héderváry, a Kanizsai, a Kisfaludy, a Pálffy, a Perényi, a Szapáry, a Viczay és a Zichy családokat.

A szerző a terminológia egyértelművé tétele végett öt kritérium alapján (az alapterület, az építettség társadalmi státusza, az épület tipológiája, művészeti értéke és gazdasági központként betöltött szerepe) határozza el egymástól a kastélyt és a kúriát. A kötet végén elhelyezett mutatóban a népnyelvi elnevezések és a tényleges épülettípus kerül összevetésre. A lexikon első, legterjedelmesebb részét a megye ma is fennálló kastélyainak és kúriáinak ismertetése teszi ki. A következő szerkezeti egység a már nem létező, azóta lebontott rezidenciákat veszi sorra. A kastélylexikon szócikkei egységes felépítésűek. Bemutatják az adott település földrajzi elhelyezkedését, rövid birtoklástörténetét, jogállásában bekövetkezett változásokat, majd fontosabb turisztikai látnivalóit, nevezetességeit. A kastélyokkal/kúriákkal foglalkozó rész az épület megnevezésével veszi kezdetét, majd lehetőség szerint feltüntetésre kerülnek azok a családok, akik az idők folyamán valamilyen jogcímen (tulajdonjog és egyéb használati jogcím) a rezidencia birtokosai voltak. Rögzítésre kerül a műemléki védettség ténye és a közterület megjelölésével az épület elhelyezkedése. A műemlékileg védett, valamint a műemléki védelemre méltó, de még nem védett rezidenciákat a szerző hangsúlyozottabban szerepelteti. Az Olvasó megismerheti az építettség család történetének legfontosabb mozzanatait, az épület birtoklás- és építéstörténetét, nyomon követheti az átalakítások és a kibővítések okozta változásokat, alapinformációkat találhat az épületeket övező parkról. A rezidencia művészettörténeti leírását külön szövegdoz tartalmazza, **104** amely egyebek között magában foglalja az épület alaprajzának és beosztásának leírását is.

Érdekes korabeli történetek, anekdoták olvashatók a híres tulajdonosokról és illusztris vendégeikről. Az esterházi kastélyban vendégeskedő Mária Terézia 1773-ban saját kezűleg indította el a tiszteletére rendezett tűzijátékot. A sopronhorpácsi kastélyban Ferenc József, Liszt Ferenc és II. Vilmos császár is megfordult. Olvashatunk a hédervári kastély tornyainak legendájáról, a fertődi kastélykertben lévő Bagatelle nevének anekdotába illő eredetéről, a fertőszéplaki kastélyból a hagyomány szerint kiinduló

alagutakról és a kapuvári várhoz kapcsolódó Hany Istók legendáról.

A szerző ismerteti a kastélyok és kúriák 1945 utáni – a legtöbb esetben elszomorító, hányatott – sorsát. Így például az Esterházyak fertői kastélyának történelmi értékű berendezésének jelentős részét a német hadsereg elszállította, az épületekben a szovjet hadsereg katonai kórházat rendezett be, amelynek felszámolásakor további értékeket vittek magukkal. A nagycenki kastélyt és parkját háborús károk érték, a szovjetek a könyvtár teljes állományát elégették, a környékbeli pedig kifosztották az épületet. A Széchenyi család másik rezidenciáját, a sopronhorpácsit sem kerülte el a történelem vihara. Az épületbe először szovjet katonák költöztek, akik a könyvek nagy részét tüzre vetették, de a környék lakói is sok értéket elvittek. A második világháborút követő államosítások után a legtöbb épületben közintézmény (községháza, könyvtár, óvoda, iskola, szociális otthon, egészségügyi intézmény, stb.) és hatóság kapott helyett, némelyeket községházként hasznosították, egyeseket pedig a helyi tsz vett igénybe.

Az 1945 utáni műemléki helyreállítások menete és eredménye mellett az Olvasó megtudhatja, hogy napjainkban milyen formában hasznosítják az épületeket. Kastélyszállóként üzemel például a hédervári Héderváry-kastély, a mosonmagyaróvári Habsburg-kastély, a nagycenki Széchenyi-kastély, az öttevényi Földváry-kastély és a röjtökmuzsaji Verseghi Nagy-kastély. Múzeum vagy kiállítóhely működik a fertői Esterházy-kastélyban, a fertőrákosi és a szanyi püspöki kastélyban, a győr-ménfőcsanakai Bezerédi-kúriában, a Kapuvár-öntésmajori Esterházy-kúriában és a nagycenki Széchenyi-kastélyban.

A kötetnek külön értéke, hogy gazdagon illusztrált fényképekkel, amelyek egyrészt a mai állapotot mutatják be (színes légi és földi fotók), másrészt pedig az archív felvételek (köztük jelentős számú publikálatlan kép) révén a korabeli állapotot örökítik meg.

A művészettörténész és jogász végzettségű szerző több diszciplína módszertanát alkalmazta, így tudományos munkája egyaránt kiterjed a műemléki, a (hely)történelmi, a művészettörténelmi, az építészettörténelmi és a családtörténelmi szempontú megközelítésre. A leírtakat szakmailag aprólékos helyszíni és levéltári-könyvtári kutatómunka támasztja alá. Az írott források mellett a szerző helytörténezeseket keresett fel és kutatómunkája során helybeli adatközlőket is megkérdezett. A könyv mellékletei és mutatói között az alapvető irodalomra (táblázatos formában), az adatszolgáltatók személyére és a válogatott irodalomra vonatkozó információk kaptak helyet, de megtalálható [105](#) közöttük a kastély- és kúriatulajdonos családokról készült összeállítás és a személynévmutató is.

Engedtessek meg, hogy a rendkívül széleskörű, precíz bibliográfiával kapcsolatosan néhány apróbb észrevételt tegyünk. Nem szerepel a művek között Csatkai Endre Sopron környékének műemlékeiről 1932 és 1937 között írott háromkötetes munkája, mely a második világháború előtti állapotokat mutatja be. A 366. oldalon a Csatkai névvel fémjelzett műemléki topográfia-kötet pontos címe: Sopron és környéke műemlékei. A szerző az 1953. évi kiadásra hivatkozik, de 1956-ban napvilágot látott a javított és bővített 2. kiadás is. Talán érdemes lett volna a lexikon végén – akár csak fonszinten is – a felhasznált levéltári forrásokat is feltüntetni.

A kötetről összességében elmondható, hogy sokoldalúan hasznosítható, haszonnal forgathatják a szakemberek, kutatók, településük történetét oktató pedagógusok, helyismereti tanulmányaik során a diákok és nem utolsósorban a megyébe látogató turisták. A helyreállítási munkák során a tervezőknek különösen a régi fényképek bizonyulnak majd hasznosnak. A lexikkal a megyei helytörténetírás (is) jól használható, szakmailag megalapozott, igényes kivitelű kézikönyvvel gazdagodott, mely a megye mai területén elsőként kísérel meg számba venni és alapkutatói jelleggel feldolgozni valamennyi egykori kastélyt és kúriát – ideértve a már lebontottakat (!) is.